

ОБРАЗ В. СТУСА В ЕЛЕКТРОННИХ ЗМІ

У статті проаналізовано матеріали інтернет-видань, присвячені В.Стусу. З'ясовано, що у ювілейних статтях, репортажах, інтерв'ю, оглядах розкрито дві магістральні теми: 1) дослідження перипетій життя і творчості В.Стуса; 2) вшанування пам'яті видатного поета в Україні. Підкреслено, що В.Стус в електронних ЗМІ – це передусім дисидент, жертва тоталітарного режиму. Його постать подекуди міфологізується і стає символом мучеництва і боротьби за свободу своєї країни. Інтернет-видання значно більше цікавляться життєвим шляхом, громадською діяльністю, ніж творчістю поета.

Ключові слова: електронні ЗМІ, інтернет-видання, стаття, репортаж, інтерв'ю, образ.

В.Стус – багатогранна особистість, яка потребує осмислення у науковому, культурному, суспільному вимірах. Образ чи імідж видатної людини (митця, науковця, політика тощо) формують здебільшого ЗМІ, передусім електронні. Інтернет-ЗМІ (віртуальні ЗМІ, електронні ЗМІ) надзвичайно потужні у сучасному світі, вони впливають на свідомість пересічної людини, утворюють нові і розвінчують старі популярні громадянські міфи, формують «гуманітарну ауру нації» (Л.Костенко). Тому мета нашої статті – виявити своєрідність образу В.Стуса в електронних ЗМІ, визначити магістральні теми публікацій про поета в Інтернеті.

Інтернет-видання, інтернет-газета – це регулярно оновлюваний інформаційний сайт, який ставить своїм завданням виконувати функцію засобу масової інформації. Г. Кашуба виділяє три види інтернет-видань в українському медійному інтернет-просторі: 1) інтернет-версії друкованих ЗМІ; 2) сайти інформаційних агентств; 3) власне інтернет-видання [3, 475]. Ми використали сайти інформаційно-аналітичних інтернет-видань, серед них, як інтернет-версії друкованих ЗМІ («Дзеркало тижня. Україна» www.dt.ua; «День»

www.day.kiev.ua; «Україна молода» www.umoloda.kiev.ua), так і власне інтернет-видання («Українська правда» www.pravda.com.ua; «BBC Україна» www.bbc.co.uk).

У статті проаналізовано інтернет-матеріали, які виходили упродовж останніх п'яти років (2009-2013 рр). Відзначимо, що електронні ЗМІ виявили підвищений інтерес до постаті В.Стуса у 2013 році, що пов'язано із 75-річчям поета.

У ювілейних статтях, репортажах, інтерв'ю, оглядах розкрито дві магістральні теми: 1) дослідження перипетій життя В.Стуса, уточнення і з'ясування окремих творчих деталей; 2) вшанування пам'яті видатного поета в Україні.

Серед матеріалів, які досліджують життя поета, можна виділити кілька тематичних блоків. По-перше, це розслідування журналістів, які виявляють невідомі сторінки життя і творчості письменника. По-друге, спогади сучасників митця. Серед найбільш цікавих і ґрунтовних відзначимо розслідування Вахтанга Кіпіані «Стус і Нобель. Демістифікація міфу» («Українська правда», 10 грудня 2010 р.). Журналіст намагався з'ясувати, чому не відбулася офіційна номінація творчості В.Стуса на здобуття Нобелівської премії. Він стверджує, що Г.Бьолль ніколи не пропонував висувати творчість В.Стуса на високу літературну премію, але тривалий час опікувався його долею, надсилав телеграми до СРСР з вимогою припинити переслідування поета до різних офіційних інституцій і, навіть, до тогочасного генерального секретаря ЦК КПРС К.Черненко. Натомість рух з представлення поета до цієї премії ініціювали представники української діаспори, які у 1984 році у Торонто створили «Міжнародний комітет для осягнення літературної нагороди Нобеля Василеві Стусові в 1986 році». За словами журналіста, «ця інформація тягне на сенсаційну, адже до сьогодні вважається, що поета-дисидента мали відзначити роком раніше» [5, 4]. Головою комітету став професор університету Манітоби Ярослав Рудницький, а до складу увійшли тодішній голова Української Греко-Католицької Церкви у вигнанні кардинал Любачівський, ректор Українського Вільного університету, Петро Цимбалістий, Юрій Шевельов, Яр Славутич, Володимир Біляїв, та інші. Мотором цієї

ініціативної групи автор називає Оксану Керч, письменницю, авторку спогадів про Тодося Осьмачку. За короткий термін «Комітет...» мав провести широку рекламно-просвітницьку кампанію, скеровану на звільнення й можливий виїзд з СРСР Василя Стуса, а також популяризацію його творів. Головними перешкодами на шляху цієї ініціативи стала відсутність якісних англомовних перекладів творів Стуса, політичні суперечки серед самих еміграційних діячів, смерть поета.

Збірку перекладів «Вибрані поезії» все ж видали у Мюнхені. Книга складалася з сорока шести поезій зі збірок "Зимові дерева" та "Свіча в свічаді", видано її було двома мовами – ліворуч оригінал В.Стуса, праворуч – переклад Ярополка Лісовського. Цю збірку Нобелівський комітет і Шведська Академія так і не отримали, бо поета вже не було серед живих.

Журналіст цитує О.Керч: «Комітет не був песимістом навіть тоді, коли прийшла страшна вістка з пермського табору, що наш кандидат Василь Стус не живе. ...Ми написали листа до шведського короля... Ми просили короля допомогти нам у випадку, коли ув'язнений поет, що заслуговує на нагороду, не витримав фізичних знущань, а ми ставили його кандидатуру тоді, коли він жив. З королівської канцелярії листа переслали в Нобелівський комітет, секретар якого Лярс Гіленстен відповів, що ця установа не підпорядковується ні королю, ні державі і вони не можуть задовольнити прохання, оскільки правильник Академії «такого випадку не передбачає». І навіть надіслали примірник статуту нагороди» [5, 6].

Автор доводить неефективність роботи «Міжнародний комітет» через відсутність координованих дій з іншими письменницькими і правозахисними організаціями, впливовими українськими газетами діаспори, світовими ЗМІ. Як стверджує В.Кіпіані, у своєму розслідування він спирався на фонди Архіву-796 0 .157]T /R15 14.04 Tf 83.4471 0 Td [(,)1 музею українського самвидаву «СмолоЛя□

уточнюються деякі біографічні факти, зокрема, про діяльність адвокатів дисидентів В.Стуса, О.Тихого, М.Руденка. Автор викриває насамперед «псевдозахисника» В.Медведчука, звинувачує його у співпраці з КДБ. Є.Шаповалов детально проаналізував свідчення і дії адвоката на суді над В.Стусом, який відбувався з 29 вересня по 2 жовтня 1980 року. «На судовому засіданні Василь Стус зробив заяву, що до нього застосовують фізичні тортури. Хоч як дивно, але ця заява не викликала жодної реакції у Медведчука. Зате великий інтерес адвокат проявив до політичної характеристики В.Стуса та його ставлення до націоналізму, що погіршувало становище підсудного» [15, 3].

Традиційно вже напередодні дня народження В.Стуса в електронних ЗМІ друкують спогади сучасників поета. Постійним дописувачем є правозахисник В.Овсієнко, який у своїх публікаціях увиразнив портрет Стуса-дисидента. В інтерв'ю службі ВВС (4 січня 2013) та у статті «Різдво Василя Стуса» («Україна молода», 6 січня 2011 р.) колишній політв'язень розповів про спілкування В.Стуса з дисидентами Левком Лук'яненком, Мартом Ніклусом та ін. Його численні ініціативи щодо проведення громадянських акцій непокори і протесту дивували навіть загартованих політв'язнів. Так, в 1983 році в тюрмі В.Стус запропонував відзначити День українського політв'язня, навіть з карцеру прокричав «Хто не братиме участі в голодівці 12 січня – той боягуз!» [12, 3].. В.Овсієнко наголосив: «Він жив у режимі постійного крайнього напруження і хотів, щоб такими були й інші» [12, 3]. В.Овсієнко наголосив і важливому питанні віднайдення творчої спадщини поета, адже остання поетична збірка «Птах душі» вважається втраченою.

Стабільним є інтерес online-медіа до «донецького» періоду життя молодого В.Стуса. Важливими для читачів-земляків поета є спогади його однокурсника зі Сталінського педагогічного інституту, Миколи Колісника, які він подав в інтерв'ю «ВВС Україна» (4 січня 2013 р.): «Побутує думка, ніби Василь Стус формувався як громадянин і поет у Києві. Я би не стверджував так. Все починалося із літературного гуртка в педагогічному інституті. Там ми збиралися, віршували, але сам Василь не читав своїх творів – можливо, соромився. Та

виступав і висловлював свої зауваження щодо наших віршів. Він був дуже вимогливими насамперед до себе» [9, 1].

М.Колісник у своєму інтерв'ю газеті «Україна молода» (4 січня 2013 р.) докладно розповів і про творчу атмосферу, яка панувала на історико-філологічному факультеті Сталінського педінституту, адже з осередку, «душею якого був молодий Стус, вийшло троє, крім його самого, лауреатів Шевченківської премії з літератури, а також понад десяток професійних, у хорошому сенсі цього слова, письменників...Наприклад, в академічній групі Стуса хлопців було лише четверо: він сам, Анатолій Лазоренко – майбутній літературний критик, Володимир Міщенко, перу якого належатимуть декілька непересічних збірок, Борис Дорошенко – також творча натура» [1, 1]. У студентські роки, як стверджує М.Колісник, В.Стус мав сформовану громадянську позицію. «Василь Стус... аргументовано встрягав у суперечки з актуальних літературознавчих чи суспільних питань. Та так, що до висловленої ним точки зору додати щось було важко. Це при тому, що навіть у дискусійному запалі Василь ніколи не переходив межі ввічливості» [1, 1]. . На думку однокурсника В.Стуса, шляхетний характер В.Стуса формувався насамперед у родині: «Коли довелося побувати у нього вдома, я зрозумів, звідки та природна делікатність – від мами й тата, людей простих, робочих, але з генетичним, можна сказати, селянським благородством» [1, 1].

Друга магістральна тема публікацій – це питання, пов'язані з гідним вшануванням імені В.Стуса в Україні. По-перше, це огляди різних мистецьких подій (театральних вистав, концертів, арт-проектів тощо), присвячених поету і по-друге, проблемні питання про створення музеїв В.Стуса, акцію щодо перейменування Донецького університету, по-третє, вивчення творчості поета в школі.

Широкого розголосу набув арт-проект «Стусове коло», в якому оригінально поєднуються поезія, музика, акторська імпровізація і мультимедійні технології. Провідні мас-медіа неодноразово схвально відгукувалися про цю виставу

(«Дзеркало тижня» від 14 листопада 2008 р., «Дзеркало тижня. Україна» від 22 лютого 2013 р.).

Журналістка К. Константинова («Дзеркало тижня. Україна», 22 лютого 2013 р.) високо оцінила зусилля режисера «Стусового кола» Сергія Проскурні і відзначила мистецьку якість вистави: «Концепція вистави – п'ять кіл життя Стуса – дитинство, любов, поезія, самотність, смерть. Актор Роман Семисал грає поета, який постійно спілкується з сином. Музична канва вистави – це сестри Галина і Леся Тельнюк. Власне, пані Леся виступила автором музики до всіх пісень проекту. Крім поезії Стуса, у мультимедійному проекті звучать також тексти Євгена Маланюка, Івана Козаченка. А надзвичайна емоційна напруга виникає, коли у виставі звучить голос самого поета. Протягом усієї дії «Стусового кола» на великому екрані – сімейні фото, рукописи, матеріали з архівів КДБ» [6, 2].

Якщо арт-проект «Стусове коло» журналісти позитивно оцінили, то вистава Національного театру російської драми «Іду за край» була неоднозначно сприйнята критиками. Є.Сверстюк відгукнувся негативною рецензією «За краєм...З приводу теми Василя Стуса в театральних інтерпретаціях» («Дзеркало тижня. Україна», 1 грудня 2006 р) [14]. У виставі використали заяву від 1973 року неназваних українських письменників, в якій вони зверталися до голови КДБ СРСР Ю. Андропова, і обвинувачували Світличного, Стуса, Сверстюка та ін. в антирадянській діяльності, запевняли владу у своїй цілковитій відданості. Є.Сверстюка обурило, те, що театральне керівництво вводить в оману глядачів. Він переконливо доводить, що ця заява – фальшивка, сфабрикована кадебістами.

У багатьох електронних публікаціях порушено актуальні питання про створення музеїв в Україні, присвячених В.Стусу. Газета «День» (10 січня 2013 р.) на 75-річчя поета відгукнулася статтею К.Яковленко «Як поширити «вірус» Стуса?» [16], в якій поставлено питання про сучасний формат вшанування письменника. Журналістка відвідала святковий мітинг, який відбувся біля філологічного факультету Донецького національного університету, поспілкувалася зі студентами і викладачами, представниками влади і громадських

організацій, які обіцяли сприяти встановленню пам'ятника і сквера імені В.Стуса. Вона позитивно оцінила зусилля громади Донеччини в напрямку популяризації творчості поета.

На проблему гідного вшанування пам'яті поета в Донецькій області неодноразово звертала увагу Ліна Куш, журналіст служби ВВС Україна, у своїх статтях з промовистими назвами «Музей Стуса на Донеччині може зникнути» (ВВС Україна, 25 листопада 2011 р.), «Непомітний Стус» (ВВС Україна, 4 січня 2013). Вона справедливо зауважила, що на Донеччині пам'ять про поета і правозахисника зберігають ентузіасти. На громадських засадах 15 років тому в Горлівці створили історико-літературний музей поета, який нині переїхав до актовій зали заводу «Еластомер». «Завдяки любительському збиранню матеріалів про життя і творчість Стуса з'явилися тематичні експозиції в його рідній школі в Донецьку, у горлівській школі, де він викладав, та в музеї Донецького національного університету. В останньому зберігається навіть особова справа Стуса-студента...» [9, 2].

Державна влада ігнорує громадські ініціативи, наприклад про перейменування обласної бібліотеки на честь Стуса замість Крупської, або вулиці Постишева. Горлівська міська рада не підтримала проект зі встановлення бюсту Стуса поблизу школи, де він викладав. За її словами, поет став заручником політичних чвар, адже «за рішення не проголосували депутати від Партії Регіонів тому, що проект подавали представники ВО "Свобода"» [9, 2].

Позитивним зрушенням можна вважати те, що до 75-річчя Василя Стуса, в Донецьку відкрили літературний музей поета. Проте під музей в обласній бібліотеці відвели половину кімнати, яка не опалюється взимку. «Штатних працівників у музеї немає, додатково фінансуватися він також не буде. Як відзначила журналістка, «фактично йдеться про сховище матеріалів, а не про музейну роботу» [9, 2]. Можна погодитися з думкою Миколи Колісника, що «Донецьку потрібен великий музей Стуса, який показав би наше місто з іншого боку, дав змогу осягнути все зроблене» [9, 2].

На актуальності «музейної» проблеми наголошував ще Олексій Радинський у репортажі «Бронза для Стуса» («Дзеркало тижня», від 26 листопада 2004 р.). Журналіст відвідав відкриття київської філії Донбаського історико-літературного музею Василя Стуса, розміщеної у Київському НДІ «Еластик»: «Тривалі блукання коридорами НДІ завершуються біля кабінету з табличкою «Лабораторія № 5 (виробів медичного, санітарно-гігієнічного та ветеринарного призначення)». Трохи вище, але на тих самих дверях – напис «Музей Василя Стуса». При першому ж погляді всередину музею у пам'яті виринає Стусів рядок «Весь обшир мій – чотири на чотири» [13, 1]. З іронією журналіст говорить і про неналежне приміщення для музею, і про бідність експозиції.

В.Овсієнко в інтерв'ю ВВС («75 років Стусу. Спогади співкамерника», 4 січня 2013 р.) [11] з боєм відзначив те, що будинок родини Стусів у Святошині було знесено, а землю, де планували однодумці В.Стуса створити сквер його імені, продали і побудували на ній торгівельно-розважальний центр.

Отже, інтернет-видання відзначають байдуже ставлення і регіональної, і центральної влади до цієї гострої проблеми.

Р.Лебідь, журналіст служби ВВС, справедливо вважає, що В.Стус до сьогодні лишається «викликом для влади» [10, 1]. Саме тому громадська ініціатива з присвоєння імені поета Донецькому національному університету одразу спричинила дискусію політиків. Серед електронних ЗМІ цьому питанню приділяли велику увагу «День», «Дзеркало тижня. Україна», «ВВС Україна». Інтернет-версія газети «День» виділила окрему рубрику для акції «Донецькому університету – ім'я Стуса». На сайті видання розміщена публічна заява-звернення до міністра освіти із подібним проханням. Як стверджують журналісти, результат цього звернення, безперечно, є. «По-перше, ініціатива донеччан викликала бурхливе обговорення постаті і творчості Стуса, змусила по-новому прочитати його поезію і осмислити його роль уже з точки зору сьогодення» [3, 1].

Інтернет-видання також звертають увагу на проблему вивчення творчості поета в школі. Д.Стус в багатьох інтерв'ю нарікає на те, що в сучасній школі намагаються презентувати його батька лише як борця за незалежність України,

спрощено і вузько інтерпретують творчість поета. На його думку, до шкільної програми включені його «публіцистичні» вірші, які не відбивають глибинної філософії поета. Він це пояснює тим, що такі твори більш доступні для вчителів, їх простіше пояснювати.

Отже, ім'я В.Стуса і дотепер викликає резонанс у суспільстві. Поет в електронних ЗМІ – це передусім дисидент, жертва тоталітарного режиму. Його постать подекуди міфологізується і стає символом мучеництва і боротьби за свободу своєї країни. Відзначимо, що інтернет-видання значно більше цікавляться громадською діяльністю, життєвими перипетіями поета, ніж його творчістю. Журналісти виявляють певний інтерес до різних громадських і мистецьких акцій, пов'язаних зі Стусом, проте стабільним його назвати не можна, оскільки ці публікації нерегулярні.

Інтернет-видання акцентують увагу на проблемах гідного вшанування поета в Україні. Провідна думка багатьох електронних публікацій, що постать поета – проблемна і незручна для багатьох можновладців. Можна стверджувати, що сучасне суспільство лише на початку шляху досягнення життєвого і творчого подвигу В.Стуса. Як зазначено в газеті «День», «цей великий поет і громадянин потрібен не тільки донеччанам, а й усім українцям. Потрібен як орієнтир. Як показник набору висоти... чи глибини «повзання» [3, 2]. Подальші дослідження окресленого напрямку вважаємо необхідними і перспективними.

Література

1. *Воловенко В.* Феномен «Стусового кола» / В.Воловенко // Україна молода. – 4.01.2013. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/2202/164/78379/>.
2. *Герасименко А.П.* Електронные СМИ конца XX – начала XXI века в России: технологии формирования образа / А.П. Герасименко // [Електронний ресурс] Режим доступу: http://r2russia.far.ru/page/stu3_65.html

3. Донецькому університетові – ім'я Стуса // День. [Електронний ресурс]
Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/doneckomu-universitetovi-imya-stusa>
4. *Кашуба Г.* Українські інтернет-видання: комунікативно-лінгвістичні та правові аспекти / Г.Кашуба // Вісник Львівського університету. Серія журналістики. – 2004. – Вип. 25. – С.474-480.
5. *Кіпіані В.* Стус і Нобель. Демістифікація міфу / В.Кіпіані // Українська правда. – 10 грудня 2010. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2010/12/10/8404/>
6. *Константинова К.* Василь Стус. Дорога болю / К.Константинова // Дзеркало тижня Україна. – № 7. – 22 лютого. 2013. . [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/CULTURE/vasil-stus-doroga-bolyu.html>
7. *Константинова К.* Розірване коло. Дмитро Стус: «Ще не час публікувати відверті нотатки батька... / К.Константинова // Дзеркало тижня Україна.- № 26. – 10 липня 2009. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/CULTURE/rozirvane_kolo_dmitro_stus_sche_ne_chas_publicuvati_vidverti_notatki_batka_yaki_vin_robiv_pid_chas.html
8. *Куц Л.* Музей Стуса на Донеччині може зникнути / Л.Куц // ВВС Україна. – 25 листопада 2011. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2011/11/111124_stus_museum_rl.shtml
9. *Куц Л.* «Непомітний» Стус / Л.Куц // ВВС Україна. – 4 січня 2013. . [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2013/01/130104_stus_75_years_ko.shtml
10. *Лебідь Р.* В.Стус лишається «викликом для влади» / Р.Лебідь // ВВС Україна. – 3 вересня 2010. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/news/2010/09/100902_stus_rl.shtml
11. *Лебідь Р.* 75 років Стусу: Спогади співкамерника / Р.Лебідь // ВВС Україна. – 4 січня 2013. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/2013/01/130103_stus_interview_ovsienko_rl.shtml

12. *Овсієнко В.* Різдво Василя Стуса / В.Овсієнко // Україна молода. – 6 січня 2011. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/digest/2011/01/6/12275/>

13. *Радинський О.* Бронза для Стуса / О.Радинський // Дзеркало тижня. Україна. – № 48. – 26 листопада 2004. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/CULTURE/bronza_dlya_stusa.html

14. *Сверстюк Є.* За краєм...З приводу теми Василя Стуса в театральному використанні / Є.Сверстюк // Дзеркало тижня. Україна. – № 46. – 1 грудня 2006. . [Електронний ресурс] Режим доступу: http://gazeta.zn.ua/CULTURE/za_kraem_z_privodu_temi_vasilya_stusa_u_teatralnomu_vikoristanni.html

15. *Шаповалов Є.* Ті, що розпинали Стуса.../ Є.Шаповалов // Українська правда. – 6 січня 2013. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2013/01/6/106915/>

16. *Яковленко К.* Як поширити «вірус» Стуса? / К.Яковленко // День. – 10 січня 2013. . [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/yak-poshiriti-virus-stusa>

АННОТАЦИЯ

Ольга Хамедова. Образ В.Стуса в электронных СМИ

В статье проанализированы интернет-материалы, посвященные В.Стусу. Подчеркивается, что в юбилейных статьях, репортажах, обзорах, раскрыты две магистральные темы: 1) исследование жизненных и творческих перипетий поэта 2) достойное увековечивание памяти известного поэта в Украине. В.Стус в электронных СМИ – это диссидент, жертва тоталитарного режима. Его образ мифологизируется и является символом борьбы и мученичества за свободу своей страны. Интернет-издания значительно больше интересуются его жизненным путем, общественной деятельностью, чем творчеством.

Ключевые слова: электронные СМИ, интернет-издание, статья репортаж, интервью, образ.

SUMMARY

Olga Khamedova. The image of V. Stus in the online media

The publications of online media dedicated to V.Stus are analyzed in the paper. Two main themes are in the articles, reportages, interviews, reviews: 1) the research of the poet's life and

creativity; 2) the honoring of famous poet in Ukraine. V.Stus is the dissident, the victim of the totalitarian regime. The image of V.Stus turned into a myth in the online media . He is a symbol of the martyr, freedom fighter of their country. The journalists of the online media is more interested his life, social activity, but no creativity.

Key words: online media, Internet edition, an article, a reportage, a interview, a image.